

TERMINOLOGIE ȘI LEGITIMITATE POLITICĂ LA MIRON COSTIN – DOMNIA LUI MATEI BASARAB

Dr. Nadia Manea*

La lecture de Letopisetul Tarii Moldovei d'Aron – voda, écrit par Miron Costin, dans l'approche d'un texte de pensée politique, montre qu'au XVIIe siècle, dans l'espace moldave aussi comme dans celui valaque, la légitimité politique continue se situer dans l'horizon d'inspiration moyenâgeuse.

Cette légitimité, illustrée par le cas concret du règne de Matei Basarab, se construit par rapport à un critère extérieur de l'hierarchie, dédiée aux Etats, et à un critère intérieur, représentant du modèle du règne idéal.

Pour la construction de la théorie de la légitimité politique, Miron Costin utilise une terminologie spécialisée qu'on trouve dans une forme primaire dans les écritures de Grigore Ureche, et qu'on découvre plus tard chez Radu Popescu, comme preuve de la carrière de ces concepts: «reine droite» («matca dreaptă»), pour le prince dont l'exercice de gouvernement se situe dans le règne idéal, et «empire» («împărăție»), «règne» («craie»), «principauté» («domnie»), pour l'hierarchie consacrée aux Etats. Matei Basarab se trouve au niveau du principauté qui, selon le boyard moldave Miron Costin, est un principauté «heureux», grâce aussi au fait d'avoir être élu par le «pays».

Legitimitatea politică în cronistica românească a secolului al XVII-lea continuă să se situeze în orizontul de inspirație medievală. Astfel, construcția acestei legitimități se întemeiază pe acordul divin, dar și pe două dimensiuni reprezentate de ocuparea unui loc în ierarhia consacrată a statelor medievale și de profilul individual al fiecărei domnii. La rândul său, acest profil se definește în funcție de apropierea sau depărtarea față de doritul și promovatul model al domniei ideale, ca și față de tiranie.

Pentru identificarea criteriilor ce asigurau legitimitatea politică, una din cele mai autorizate voci ale secolului al XVII-lea este, fără îndoială, Miron Costin, având în vedere textele istorice produse de el și faptul că talentatul autor este dublat de omul politic.

În Letopisetul Țării Moldovei de la Aron voda, ierarhia statelor se configurează sprijinindu-se pe termenii: împărăție, craie, domnie, al căror conținut nu este lesne de depistat, având în vedere că secolul în discuție reprezintă o etapă de decantare a conceptelor în gândirea politică românească. De aceea, o analiză de tipul celei propuse de noi se va confrunta cu dificultatea ambiguității termenilor ce nu va putea fi prevenită decât printr-o permanentă și necesară raportare la contextul în care sunt utilizați.

Ierarhia statelor este înfățișată de Miron Costin într-o manieră explicită în două situații: mai întâi, într-un comentariu ce succede prezentarea sfârșitului dramatic al domniei lui Alexandru Iliaș, respectiv «fericiți sântu împărații, craii,

---

* Banca Națională a României, Calea Doamnei nr. 8, sector 3, București.

domnii, carii domnescu așa, să nu le hie de cei mici niciodată siială», și apoi, în pledoaria convingătoare a autorului în sprijinul ideii că „domnii și țările sunt ferite de primejdii prin voroava cu sfatul”, unde aflăm că „au dat Dumnedzău să aibă împărații, craii, domnii, cârmuitorii țărilor... svecnici pre lângă sine”.¹

În această ierarhie a cârmuitorilor legitimi, primul dintre termeni – împărăție – este cel mai prestigios și cu întruchipări încă din antichitate. O incompletă succesiune a monarhiilor, idee de sorginte medievală augustiniană, prezintă Miron Costin într-unul din comentariile sale împotriva dorinței de “lățire și avuție oarbă”, pentru că „multe împărății în lume, vrându să ia alte țări, s-au stânsu pre sine”. Printre acestea se află: „împărăția lui Darie împăratu ... de au cădzutu pre mânuile lui Alexandru Machidon”, „împărăția Cartaghinii vrându să supuie Râmul, au cădzutu la robia râmleilor” și „Piru împăratu vrându să ia Italia, au pierdut țările sale”.²

Analiza acestui termen denotă concluzii interesante în privința percepției raportului de forțe din Europa secolului al XVII-lea de către mediul moldovenesc. În funcție de impactul pe care diferiții poli de putere îl aveau asupra Moldovei, constatăm conturarea unei subierării în interiorul formei politice reprezentată de împărăție. Astfel, deși sunt situații în care apar mențiunile împărăția Turcului/împăratul turcesc/împărăție păgână (“Împărăția Turcului lupta pre acele vremi pentru crăia ungurească cu nemții”; “din doao părți avându oști Împărăția Turcului asupra crăiei ungurești”; „Împărăția turcului avându cu nemții pentru crăia ungurească”; „au venit și Împărăția Turcului, singur cu sine sultan Osman la Hotin”; „Jară și craiul leșăscu...au trimis soli pe la toate țări creștine, dându-le știre de vinirea asupra sa împăratului turcescu, cu toată puterea împărăției lor”, dar „lăsasă toți pre leși, numai singuri să răspundze Împărăției Turcești”; în 1672, a avut loc cucerirea cetății Camenița de către „sultanu Mahmetu împăratul turcescu”; „lunicoasă lucrurile domniei de Moldova supt împărăție păgână”, „deșchizându-și calea Împărăția Turcului asupra persului cu soltan Murat pentru Vavilonul”, „avându amu și cu cazilbașu amestecătură începute pentru Bagdadul, adecă Vavilonul, Împărăția Turcului”, „au căutatu a da locul domniei aceia Betlean Ișteoan lui Racoți, neputându avea agiutoriu de la Împărăția Turcului”, Polonia acceptă să acorde loc de refugiu pentru tătarii nohai, „care lucru vădzându Împărăția Turcului”)³, puterea otomană este împărăția prin excelență, prima dintre împărății.

Această situație este demonstrată de foarte frecventa prezență a termenului împărăție desemnând, în afara oricărei îndoieli, deși nu este însoțit de nici o altă precizare, puterea otomană. Astfel, hanului tătar “îi trimisăsă împărăția și steagul cu tuiuri de Muldova, să așeadză pre cine va socoti el la domnie, să fie din partea

¹ Miron Costin, *Opere*, Ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P. P. Panaitescu, Editura ESPLA, București, 1958, p. 99, 122.

² *Ibidem*, p. 113.

³ *Ibidem*, p. 44, 47, 52, 76, 82, 108, 109–110, 111–112.

împărăției”, Ieremia vodă era “bimic împărății din an în an”, Constantin Movilă și-a pierdut tronul pentru că „scârbindu-se împărăția, l-au mazilit”, solul polon Cohanschi era trimis la „împărăție, dându pricina toată pre tătari”. Ștefan Tomșa a avut pâra „totdeauna la împărăție”, în timp ce „din porunca împărăției”, Schinder pașa trimitea o solie regelui polon, pentru ca în anul următor să atace țara cazacilor. Letopisețul lui Miron Costin abundă în astfel de utilizări în continuare. Situația de „mare nenorocire” în care politica lui Gașpar vodă adusese Moldova a fost înlăturată pentru că „o samă de capete” au alergat „la împărăție”, iar destinul aceluiasi domn a fost marcat de gestul regelui polon care „au dat știre la împărăție”, astfel încât „era aievea și împărăției îmbletele lui, deci trimisasă la Schinder pașea poruncă împărăția să nevoiască doară îl va prinde.... Ce văzând împărăția că nu-l pot prinde cu meșterșug, au trimis unu agă pre obicei”. Din această pricină, Schinder pașa a mers „cu oști asupra leșilor den porunca împărăției”, iar „capetele leșăști ce au fostu și pre Conetpolschii i-au trimis la împărăție”. Cum conflictul polono-turc a luat amploare, „înțelegându împărăția de perirea oștii leșăști ... avea nădejdea”, „trimițându și ceașu la craiul leșescu, dându-i știre să știe că vine asupra crăiei lui, cu toată puterea”, situație în care polonezii trimit, la rândul lor, un sol, dar „pe solul la împărăție nice cu vezirul nu l-au adunat”⁴.

Al doilea palier în subierarhia analizată este ocupată de Imperiul habsburgic, în calitatea lui de moștenitor al Imperiului romano-german. Că puterea Habsburgilor nu ocupa decât o poziție secundă în influențarea raportului de forțe din zona Moldovei este evident din obișnuința cu care umanistul moldovean face referire la împărăția nemțească/împăratul nemțesc. Astfel, după conflictul dintre Ieremia Movilă și Ștefan Răzvan, Ștefan Bathory „au trimis soli cu jaloabă la Rodolfu împăratul nemțescu, cumnatu-său”, în 1595, „și împăratul nemțescu oștile lui într-acolo împotriva turcilor era orânduie”, iar Mihai Viteazul „au trimis soli și la împăratul nemțescu”, mai târziu, în 1599, datorită presiunii otomane, bătrân și fără copii, Sigismund Bathory „au făcut cu cumnată-său, împăratul nemțescu, tocmală, să hie pre sama Împărăției Nemțești Ardealul, iar lui i-au dat împăratu, cumnată-său, doaa olate”, înțelegere ce n-a fost pe placul stărilor ardeleni care s-au răsculat, dar „împăratul nemțescu, au socotit și cu sabiia să-i supuie”, mai ales că a fost solicitat și de domnul Țării Românești „că avea și mai înainte pururea cu împărăția Neamțului răspunsuri”⁵. Într-un singur caz, atunci când este precizat contextul ocupării tronului Moldovei de către Gașpar Graziani, apare o construcție ce pare să indice o egalitate de statut între cele două împărății: „fiindu la mijlocul păcii ce făcuse Împărăția Neamțului și între Împărăția Turcului”⁶. Unicitatea acestei raportări, în lumina exemplelor inventariate mai sus, arată că, în fapt, este vorba despre o cvasiegalitate de rang între cele două puteri, și nu numai din

⁴ *Ibidem*, p. 44, 45, 65, 47, 67, 68, 69, 70, 75, 76.

⁵ *Ibidem*, p. 46-47, 47, 48, 49.

⁶ *Ibidem*, p. 66

perspectiva moldovenească asupra politicii europene. Așa cum V. Ciobanu⁷ pune în evidență, cu câțiva ani în urmă, Războiul de 30 de ani provocase o importantă translație instituțională, în sensul că, din „cap” al imperiului, împăratul a devenit „capul secular al partidei catolice”. Chiar dacă Habsburgii au continuat să-și exercite autoritatea asupra întregului imperiu, percepția unei anumite șubrezenii a instituției imperiale și, pe cale de consecință, a puterii imperiului, este dovedită nu numai de criticile publiciștilor, care îl acuzau pe împărat că își arogase o putere absolută și că este responsabil de toate „nenorocirile” abătute asupra Germaniei, ci și de poziția secundă ocupată în ierarhia discutată aici. Această poziție nu anulează, însă, rolul de „contrapondere”⁸ al Casei de Austria față de puterea otomană, argument important cu care Leibniz susținea menținerea dinastiei de Habsburg pe tronul imperial, dar conștientizat și de către Miron Costin.

Tot ca o contrapondere față de puterea otomană apare și Rusia, ocupând, printr-o singură mențiune, este adevărat, un nesigur al treilea loc în subierahia puterilor imperiale. Precizând efectivele făgăduite de puterile creștine pentru organizarea cruciadei din 1645, Miron Costin menționează și pe „împăratul moschicescu 20.000”⁹, după ce încă de la începutul domniei lui Vasile Lupu, el reținuse episoadele din relațiile turco-ruso-polone, care anunțau treptata afirmare a Rusiei.

După împărăție, a doua formă politică legitimă este crăia, statut la care puteau accede regatele Poloniei, Suediei, Spaniei, Angliei și Ungariei, acest din urmă caz comportând, însă, o discuție specială. Fără îndoială, prin impactul pe care îl are asupra Moldovei, prima dintre crăii este aceea a regatului polon. Craiul leșesc este un personaj fără de care nu se poate scrie istoria Moldovei în acest secol. Mărturiile lui Miron Costin o dovedesc din plin: „o scriia pe atunci leșii Muldova că ieste crăiei leșești soție”; „a trimis și craiul leșăscu sol la papa, făcându-i știre că are el de grijă Muldovei”; „trimis-au Schinderu pașea ... unu ceaușu la craiul leșescu, ... au trimis și craiul leșescu un sol”; „Numai fiindu craiul leșăscu la Moscu cu oștile, s-au feritu a întârâta puterea turcească. Avându treabă într-altă parte crăia leșăscă, au stătut cu Schinderu pașea la tocmeală, la legături de pace”; după conflictele polono-cazaco-turco-tătare din 1617- 1618, încheiate cu pacea turco-polonă, „mare bănat pentru aceste toate au avutu Jolcovschii de la crai și de la toată crăia leșăscă pentru moale lucrurile lui”; „împărăția... avea nădejdea că pre lesne va putea să cuprindze den crăia leșăscă o parte... trimițându și ceauși la craiul leșescu, dându-i știre să știe că vine asupra crăiei lui”¹⁰

La distanță mai mare de Moldova și mai puțin sau chiar deloc implicate în disputele de la Dunărea de Jos, regatele Suediei, Spaniei și Angliei sunt menționate

⁷ Veniamin Ciobanu, *Coroana: simbol al puterii monarhice și al statului (secolele XI-VII)*, Considerații generale, în „AIIAI”, XXXIII, 1996, extras, p. 2.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Miron Costin, *Opere*, p. 126.

¹⁰ *Ibidem*, p. 44, 47, 65, 66.

foarte rar, dar totdeauna însoțite de precizarea statutului de crăie. Referințele la Suedia sunt circumscrise relațiilor cu Polonia, mai precis crizei de succesiune de la începutul secolului al XVII-lea („craiul leșescu Jigmondu fiindu dreptu moșan aceii crăiei...și după moartea tătine-său...cuprinsese Crăiea Șfedzască unu frate craiului....deci fiindu mai aproape Jigmontu, ficiorul craiului șfedzăscu, de aceia crăie”) și neimplicării hotărâte a regelui polon în conflictul turco-polon din 1621, pentru că „iar Litvei venia asupra craiului șvedzăscu Gustav, la Riga”.¹¹

Promisiunea regelui Filip al IV-lea de a se implica în efortul antiotoman îi oferă lui Miron Costin prilejul să scrie: „Deci întâi Hișpanul o sumă de bani i-au orânduit la crăia lui de la Neapoli”, în timp ce regele Angliei este menționat ca un personaj generic pentru o scriere parenetică: „Un craiu de la Englitera, de câte ori se îmbrăca diminețile, de atâtea ori dzicea singur șie”.¹² Toate aceste regate erau „crăii creștinești”, dar un prestigiu mai mare revenea Poloniei și Spaniei, pentru că „se rudiia Vladislav cu împăratul nemțăscu și cu craiul Hișpanii, fiindu feciori dentr-o nepoată împăratului nemțăscu”.¹³

Situația regatului maghiar, decăzut de la statutul de crăie, datorită cuceririi otomane, vorbește despre mobilitatea actorilor ce ocupau treptele acestei ierarhii de state, ca urmare a degradării prestigiului politic. Miron Costin precizează foarte clar că pierderea de către regatul ungar a poziției de crăie este consecința înfrângerii suferite din partea otomanilor: „Crăia Ungurească au fostu și tot o țară, ce după ce au ruptu o parte Împărăția turcului, cu Buda și altă parte de crăie au cuprinsu neamțul cu Pojonul, unde stă și cununa Crăiei Ungurești... Deci crai dreptu crăiei ungurești iese neamțul, că la dânsul iese cununa crăiei ungurești cu Pojonul”.

Nici Ardealul, în opinia lui Miron Costin, nu poate revendica situația de crăie, decât riscând impostura. Nefiind decât o parte din crăia ungurească, Ardealul a decăzut la situația de domnie sau cnezie. Este evidentă însă păstrarea în epocă a unui curent de opinie ce vedea în Ardeal continuatorul de drept al crăiei ungurești, atribuind principilor ardeleni titlul de crai.

Miron Costin se împotrivește hotărât acestei atribuirii, pe care o consideră neîntemeiată, din moment ce afirmă tranșant: „Domnilor de Ardealu dzicem crai ungurești; eu să le dau acestu nume nu pociu, că ei nu sintu, ce direpți domni sau cnedzi. Iară și Ardealul...s-au osebit acestu unghiu și s-au aședzat suptu cnedzi”.¹⁴

Un alt caz de crai nelegitim este Mihai Viteazul, care „după izbândă, prea lesne cuprinde orașele pre sama sa și să închina și cetățile, dându-i nume de domnul lor, priimindu pen cetăți și oșteni de a lui. (De pe acele vremi are nume de-i dzic Mihai crai.)” și „I-au făcut prințișe, adică din domni împărăției unul. Iar nu îndelungu au ținut Mihai vodă domniia țărâi aceea”.¹⁵

---

¹¹ *Ibidem*, p. 51, 85.

¹² *Ibidem*, p. 126, 99.

¹³ *Ibidem*, p. 91, 126.

¹⁴ *Ibidem*, p. 47.

¹⁵ *Ibidem*, 49.

Cazul Ardealului a adus analiza noastră la ultimul palier al ierarhiei de legitimitate, acela al domniei sau cneziei, unde îi vom afla așezați pe toți domnii Țării Românești și ai Moldovei, cu precizarea că ei pot să-și conserve această poziție dacă sunt „măci drepte” și nu sunt tirani.

Prin urmare, trebuie să vedem dacă în cazul concret al lui Matei Basarab, calitatea de domn al Țării Românești este întărită sau nu prin raportarea la „matca dreaptă”, concept utilizat de Grigore Ureche în forma „matca fără ac”, preluat și de către Simion Dascălul pentru a desemna „bunul domn”.¹⁶ La Miron Costin, termenul matcă dobândește dreptul de existență în cultura politică a Vechiului Regim românesc (după expresia lui Daniel Barbu¹⁷), în expresia sa moldovenească, desemnând bunul domn întruchipat, potrivit identificărilor prezentate în altă parte¹⁸, cu rezerve mai mari sau mai mici, de cinci personaje domnești: Petru Șchiopul (Miron Costin aderă la propunerea lui Grigore Ureche), Ieremia Movilă, Radu Mihnea, Miron Barnovschi, Moise Movilă. De asemenea, în același loc am stabilit care erau calitățile ce consacrau o figură domnească ca un „domn bun” și anume: dreapta judecată, consecvența, aprecierea boierilor, plata birului și îndeplinirea slujbei la împărăție, medierea între creștini și otomani, străduința de a reduce birul și de a purta grija țării, opoziția față de abuzurile otomane, nelăcomia, menținerea păcii (măcar secvențial); de asemenea, un domn bun era cel care avea „lucruri așezate” (bun administrator), asigura belșugul țării, era ctitor, credincios, învingător în luptă, apărător al boierilor, nevărsător de sânge, blând, înțelept (își dorește Miron Costin).

Dintre calitățile inventariate constatăm absența principiului „osului domnesc”, criteriu strict de reglementare a succesiunii la tron pentru Grigore Ureche, dar față de care Miron Costin a adoptat o atitudine mai realistă, în concordanță cu practica politică a timpurilor sale. El știe, uneori, fiind chiar direct implicat, că în multe situații, tronul Moldovei a fost ocupat de pretendenți din rândurile marii boierimi, uneori, chiar de origine străină (Gheorghe Ghica sau Antonie Ruset, greci împământenii). Miron Costin nu critică, nu respinge această practică, după cum nici nu apreciază în mod deosebit ascendența domnească, deși, cel puțin în prima jumătate a secolului al XVII-lea, importanța ei ca și criteriu teoretic de succesiune încă era conștientizată. Mai mult, eventualii fii de domni erau considerați un potențial pericol. Așa ne lasă Miron Costin să înțelegem din prezentarea făcută lui Constantin Șerban: „măcar că era ficior de domnu, știut și lui

---

¹⁶ Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P. P. Panaitescu, ediția a II-a, revăzută, ESPLA, București, 1958, p. 218-219.

¹⁷ Daniel Barbu, *Bizanț contra Bizanț. Explorări în cultura politică românească*, București, Editura Nemira, 2001, passim: termenul este utilizat și de către Constantin Rezachevici, *Instituțiile centrale și locale în Țara Românească și Moldova*, în *Istoria Românilor*, vol V, *O epocă de înnoiri în spirit european (1601-1711 1716)*, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 515, precum și de Violeta Barbu, *De bono coniugali. O istorie a familiei din Țara Românească în secolul XVII-lea*, București, Editura Meridiane, 2003, passim.

¹⁸ Nadia Manea, *Istorie și ideologie în istoriografia moldovenească a secolului al XVII-lea*, teză de doctorat, Universitatea din București, 2003, p. 214-219.

Matei vodă și altor domni mai înainte, tot au fostu feritu, numai la nasu puțin lucru era însemnat”¹⁹.

Umanistul moldovean nu face decât să exprime atitudinea boierimii secolului al XVII-lea de a accepta eludarea „osului domnesc”, în favoarea alegerii de către „țară” a unui mare boier pământean sub rezerva unei bune guvernări. Or, tocmai în această situație se afla Matei Basarab. El era expresia idealului pragmatic la care boierimea, fie din Moldova, fie din Țara Românească, nu era dispusă să renunțe, acela al „domnului de țară”. Această dimensiune apare mult mai pregnant în realitățile politice și, implicit, în scrierile istorice muntenesti²⁰, având în vedere presiunea mult mai mare din Țara Românească a elementului grecesc atât în direcția ocupării dregătoriilor importante în stat, cât și pentru a deveni domni.

Pentru că boierimea moldoveană nu resimte la fel de acut ca cea munteană competiția grecilor susținuți de otomani, Miron Costin nu emite strigăte antigrecești, așa cum vor face autorii Letopisețului Cantacuzinesc și al Letopisețului Bălenilor, dar el reține maniera în care Matei Basarab a ajuns la tron: „În Țara Muntenească pe atunci să rădicasă muntenii pre domnul lor, Lion vodă, pentru mare desfrânăciune și nespuse ce era într-acela domnu. Și dintre toate căpeteniile Țării Muntenesti era Matei Aga și de atunce-și au cădzut domnu fericit Țării Muntenesti.”²¹ Așadar, Matei Basarab este un domn de „țară” a cărui domnie este prezentată încă de la început drept una fericită. Menționând moartea domnului muntean, Miron Costin face o caracterizare de ansamblu a domniei în discuție, reluând apelativul de fericit într-o construcție care îl așază mai presus de toți ceilalți domni ai Țării Românești: „omu fericit preste toate domniile aceii țări”²². Sigur, prudența profesionistului îl obligă pe istoric să încerce să depisteze un eventual ton encomiastic, având în vedere contextul morții personajului domnesc, dar raportându-ne la toată cronica, constatăm că acest ton este doar aparent, cronicarul nu alunecă în astfel de atitudini.

De asemenea, în evaluarea domnului muntean revine formularea „om de țară”, întărită de un cuvânt care salvează domnia lui Matei Basarab de orice suspiciune de nelegitimătate, respectiv „direptu om de țară”. Prin alte calități („nemândru, blându, ... harnic la războaie, așa neînfrănatu și nespăimat, cât poți să-l asameni cu mari oșteni ai lumii”)²³, Matei Basarab se apropie de „matca dreaptă”.

Spunem „se apropie” pentru că totuși el nu atinge, de pildă, dimensiunea domniilor lui Radu Mihnea și Vasile Lupu. Aceste două domnii au în comun faptul că sunt „împărăției, nu domniei sămănătoare”. Așadar, subierarhia conceptului de domnie cuprinde: mai întâi, domnii care imită în actul guvernării pe împărați, apoi

---

¹⁹ Miron Costin, *Opere*, p. 168.

²⁰ Nadia Manea, *Istorie și ideologie în cronică munteană a secolului al XVII-lea*, în „Muzel Național”, nr. XI, 1999, p. 10-11.

²¹ Miron Costin, *Opere*, p. 97

²² *Ibidem*, p. 168.

²³ *Ibidem*.

domnii care se află în apropierea idealului „mătcii drepte” (cazul lui Matei Basarab), urmează „domnișorii” (precum Marcul vodă pus de Mihai Viteazul în Moldova sau pretendenți la tron, dintre care unii chiar ajung să-l ocupe). Pe cea mai de jos treaptă se află domnii tiranici și Miron Costin are la îndemână un astfel de exemplu și pentru Țara Românească, este vorba de Mihnea al III –lea.

Pentru a suplimenta nuanțele coordonatelor locului ocupat de Matei Basarab în ierarhia analizată aici, trebuie precizat că dacă mobilitatea în interiorul ierarhiei era posibilă (decăderea Ungariei de la crăie la domnie, dar și ascensiunea Rusiei de la cnezie la împărăție), accesul unei alte puteri nu era permis. Dovada o aflăm în maniera în care cărturarul moldovean prezintă alianța matrimonială dintre familia lui Vasile Lupu și aceea a hatmanului cazac Hmielnicki. Ascensiunea puterii căzăcești este, de altfel, urmărită cu dispreț încă de la începutul letopiseșului. Totala lipsă de libertate a cazacilor este semnalată de Costin, astfel: „Le ridicase și hătmăniile, să nu hie și le trimite câte doi comisari mai mari și aceia comisari le făcea giudeță și-i cârmuia. Și cu vremea și alte volnicii le-au stricat toate, cât nu era căzacul cu nemică volnic”. Organizarea instituțională a cazacilor se datorează polonilor, „dându cu uricu lui Barabaș hătmăniia pre căzaci”, dar oricât ar fi sporit puterea cazacilor, boierul moldovean educat în Polonia la școala iezuită nu poate accepta că hatmanul cazac ar putea intra în ierarhia formelor politice legitime. Textul este mai mult decât relevant: „mare netocmală în deopotriva caselor și a hirelor! Aceasta parte era o domnie de 18 ai și împărăției cu bivșug și cu cînste sămănătoare, iar cealaltă parte de doi ani ieșită den țărănie...ginirile singur fața numai de om, iar toată hirea de hiară”.²⁴

Așadar, domnii care gravitau în jurul modelului exprimat prin „matca dreaptă”, evitând tirania, se situau de drept într-o ierarhie de legitimitate care se poate constitui într-o cheie de înțelegere a percepției elitei politice moldovene, dar și muntene din secolul al XVII-lea, asupra alcătuirilor politico – ideologice ale acestui veac.

Așa cum ne lasă să vedem semnalarea lui D. Barbu²⁵, ceva mai târziu, Radu Popescu apela la aceiași termeni folosiți de Miron Costin pentru a descrie ierarhia legitimă a statelor, respectiv: „se fericesc mulți împărați, crai, domni, boiari pentru norocul ce au în viața lor”²⁶, ceea ce înseamnă că, la sfârșitul secolului al XVII-lea, cărturarii care meditează asupra evoluției întocmirii lucrurilor societății aveau la îndemână o terminologie deja decantată, în fundamentarea căreia contribuția lui Miron Costin apare bine evidențiată.

---

²⁴ *Ibidem*, p. 125, 135.

²⁵ Daniel Barbu, *Artă brâncovenească: semnele timpului și structurile spațiului*, în „Constantin Brâncoveanu”, redactori coordonatori: Paul Cernovodeanu, Florin Constantiniu, secretar de redacție: Andrei Busuioceanu. București, Editura Academiei. 1989. p. 257.

²⁶ Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, ed. Constantin Grecescu, București, 1963, p. 205.